

УДК 291.65 Ольга
Віктор Бузало

ОРДЕН КНЯГИНИ ОЛЬГИ

У статті автором, безпосереднім учасником перебігу процесу заснування Ордена кн. Ольги, вперше у вітчизняній фале-ристиці розповідається про історію створення й введення до нагородної системи України ордену для вшанування українського жіноцтва.

Ідея про встановлення спеціальних відзнак для вшанування українського жіноцтва виникла на початку 1997 р. у надрах Міністерства України у справах сім'ї та молоді, очолювано-го енергійним і досвідченим керівником С.Р.Станік. На попередньому етапі загальні уявлення про майбутні нагороди зводилися до започаткування відзнак, якими відзначалися б матері за народження і виховання дітей, а також відомі діячки жіночого руху в Україні.

Міністерством України у справах сім'ї та молоді 25 березня 1997 р. внесено до Комісії державних нагород Президента України пропозицію встановити відзнаки – медаль «Материнська слава» та орден Святої княгині Ольги 3-^х ступенів. Цими відзнаками, на думку міністерства, «можна було б нагороджувати матерів, які народили та виховують дітей, керівників громадських організацій, державних діячів, окремих громадян України та іноземних громадян за особливі заслуги перед Батьківщиною, благодійність, гуманізм та милосердя. Започаткування цих нагород, зазначалося у зверненні на ім'я глави держави, – підніме престиж жінки-матері, жінки-трудівниці, жінки-державного та громадського діяча». Окремо наголошувалося на тому, що запровадження таких відзнак мало б заповнити прогалини в системі державних нагород щодо більш широкого відзначення категорій жінок і матерів.

Якщо загальна ідея була зрозумілою і прозорою, то окремі деталі встановлення нагород та їх функціонування вимагали

більш детального опрацювання. Безумовно, що ідея встановлення нагород для відзначення жінок прогнозовано повинна була отримати позитивний резонанс у суспільстві. Більше того, вона виявилася співзвучною з намірами гетьмана П.Скоропадського встановити за часу існування Української Держави орден княгині Ольги для нагородження жінок України «за заслуги на громадському полі» і, таким чином, мала вагоме історичне обґрунтування. Хоча, звичайно, у 1918 р. про відзначення багатодітних матерів нікому з державних діячів не могла б прийти у голову така ідея.

Пропозиція міністерства щодо вшанування жінок мала два вектори. З одного боку, це був погляд у майбутнє, оскільки передбачав розширення нагородної системи України за рахунок встановлення нової (можливо, і дещо специфічної) нагороди – ордена княгині Ольги і, одночасно, реалізації нагородотворчих спроб Української держави 1918 р. З іншого – несла на плечах тягар старої нагородної спадщини СРСР, коли для стимулювання покращання демографічної ситуації в СРСР, викликаній величезними людськими втратами у роки Великої Вітчизняної війни, радянський уряд свідомо пішов на заохочення дітонародження шляхом підтримки фінансово і відзначення державною нагородою. Низка заходів соціального характеру у цій сфері доповнювалася заходами морального стимулювання у вигляді системи відзнак для багатодітних матерів.

З метою посилення охорони материнства і дитинства в СРСР указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 р. було запроваджено вища ступінь відзнаки – звання «Мати-героїня» з врученням ордена «Мати-героїня» і Грамоти Президії Верховної Ради СРСР, ордена «Материнська слава» і медаль «Медаль материнства». Положення про звання затверджено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 серпня того ж року. Згадані указ і положення частково змінені указами Президії Верховної Ради СРСР від 20 травня 1973 р. і від 18 липня 1980 р¹.

Звання «Мати-героїня» надавалося матерям, що народили і виховали десять і більше дітей. Присвоєння звання здійснюва-

лося, коли останній дитині виповнювався рік і за наявності живими решти дітей. Враховувалися і діти, які були усиновлені в законному порядку, а також ті, що загинули, пропали без вісті, померли від поранень під час виконання військового і службового обов'язків або внаслідок трудової травми чи професійного захворювання. Особливістю функціонування цього вищого ступеня відзнаки в СРСР було те, що замість медалей («Золота Зірка» і «Серп і Молот» до звань Героя Радянського Союзу та Героя Соціалістичної Праці) надавався... орден з назвою, аналогічний назві звання.

Якщо звання «Мати-героїня» присвоювалося указом Президії Верховної Ради СРСР, то орден «Материнська слава» вручався від імені Президії Верховної Ради СРСР указами президій верховних рад союзних та автономних республік. Орден «Материнська слава» мав 3-^ю ступені. Вищим ступенем ордена – першим, нагороджувалися матері, що народили та виховали дев'ять дітей, другим ступенем – вісім дітей, третім – сім дітей.

Медалю «Медаль материнства», що мала 2-^ю ступені, нагороджувалися матері, що народили і виховали шість дітей, а другим ступенем, відповідно, п'ять дітей.

За роки існування Радянського Союзу звання «Мати-героїня» з врученням однойменного ордена присвоєно 220 тис. жінок, орденом «Материнська слава» I ступеня нагороджено більш як 500 тис. жінок, II ступеня – більше 1 млн., III ступеня – понад 2,2 млн. жінок, медалю «Медаль материнства» I і II ступеня нагороджено більш як 10 млн. жінок.

Для більш детального опрацювання питань щодо критеріїв відзначення орденом княгині Ольги та медалю «Материнська слава», визначення потенційної кількості осіб, які підлягали б нагородженню, працівники міністерства звернулися за консультаціями до Відділу державних нагород Адміністрації Президента України.

Проаналізувавши статистичні данні щодо відзначення жінок Української РСР державними нагородами СРСР і УРСР протягом 1996–1990 рр., ми звернули увагу, що жінки становили

ли третину усіх нагороджених. Разом з тим, порівняння даних статистики щодо відзначення багатодітних матерів України виявило цікаву картину. Якщо у 1986 р. відбулося 11,4 тис. нагороджень цієї категорії матерів, то з них – присвоєно звання «Мати-героїня» – 216 жінкам, орденом «Материнська слава» і «Медаллю материнства» відзначено 11,2 тис. Статистика за 1990 р. свідчила про зниження кількості нагороджень багатодітних матерів. У 1990 р. по Українській РСР усього нагороджено 7800 багатодітних матерів, з них присвоєно почесне звання «Мати-героїня» – 195 жінкам, орденами «Материнська слава» та «Медаль материнства» – 7600 жінок². Навіть ці статистичні данні свідчили про зменшування народжуваності в Україні і несприятливі прогнози щодо майбутньої демографічної ситуації в Україні.

Виникали й інші питання суто морального характеру. В СРСР відзначення багатодітних матерів здійснювалося, як не саркастично це звучить, за «механічним» принципом, чим більше дітей – тим вище ступінь нагороди. Чи було доречним збереження такого принципу в Україні? Що мало бути визначальним критерієм до нагородження – факт народження дітей чи їх якісне виховання у сім'ї? На що мали бути зорієнтовані нагороди – на заохочення до дітонародження і таким чином, покращення демографічної ситуації в Україні, чи на відродження традиційно міцної, економічно заможної української родини зі збереженням історичних традицій виховної функції української сім'ї? Що, зрештою, мало бути визначено квінтесенцією спрямування нагородної політики у відзначення жінок – репродуктивні функції чи визнання суспільством ролі жінки у всіх сферах суспільної діяльності?

Ці питання змушували звертатися до аналізу статистичних даних щодо демографічної ситуації та характеристик сучасного українського суспільства в його «сімейному інтер'єрі». Загалом картина виглядала невтішною. Статистика невблаганно фіксувала наслідки кризові ситуації у соціально-економічному розвитку України у середині 90-х рр. і як наслідок –

природне скорочення населення, зниження кількості шлюбів, коефіцієнта народжуваності, погіршення економічної спроможності сім'ї, зростання неповних сімей, безпритульність і жебрацтво дітей. У 90-х рр. переважали сім'ї, в яких виховується 1–2 дитини. Багатодітні сім'ї становили тільки 3,7 відсотка загальної кількості сімей. Нараховувалося біль як 800 тис. неповних сімей (6 відсотків від їх загальної кількості) і спостерігалася тенденція до їх збільшення. Серед неповних сімей майже 8 відсотків було багатодітними. Як наслідок розлучень майже 200 тис. дітей залишалося без одного з батьків. Різко загострилися проблеми багатодітних сімей внаслідок їх матеріального забезпечення³.

Відділ державних нагород, який мав внести обґрунтовані висновки на розгляд Комісії щодо доцільності запровадження нагород для відзначення жіноцтва, опинився у складній ситуації, оскільки мав знайти «золотої» середини між пропозицією Міністерства України у справах сім'ї та молоді щодо встановлення ордена княгині Ольги і медалі «Материнська слава» та існуючими проблемами у питаннях розвитку сім'ї. Але інтуїтивно відчувалося, що головний наголос при визначенні критеріїв до нагородження мав бути все-ж таки поставлений на відзначенні заслуг жінок у різних сферах суспільної діяльності – від народження і виховання дітей до практичної участі у вирішенні важливих питань економічного, соціального, наукового, культурного та державного розвитку України. Ці питання не раз обговорювалися і дискутувалися між працівниками відділу нагород і міністерства. Зрештою, визріла загальна думка – обмежитися тільки орденом княгині Ольги, а пропозицію щодо встановлення медалі «Материнська слава» поки відкласти. Щоб підтвердити правильності цього кроку звернулися до громадських організацій, підприємств, установ. Таким чином повинна була відбутися суспільна апробація ідеї встановлення ордена княгині Ольги.

За короткий час до Відділу державних нагород надійшло понад 50 звернень, зокрема, від колективів Дніпропетровської

станції переливання крові, Івано-Франківської обласної клінічної лікарні, Вінницької обласної ради жінок, Національного академічного театру опери та балету України імені Т.Г.Шевченка, Волинського обласного відділення Союзу українок, Київського державного конструкторського бюро «Луч», Національного музею історії України, президії Волинської обласної ради жінок, Федерації космонавтики України, Дніпропетровської, Одеської, Чернігівської, Чернівецької обласних державних адміністрацій, Івано-Франківської організації спілки письменників України, Національної парламентської бібліотеки України, Чернівецького міського клінічного пологового будинку № 2, Дніпропетровського державного університету, агрофірми «Біле озеро» Черкаської області. У зверненні громадських жіночих, культурологічних та просвітницьких об'єднань Чернівецької області пропонувалося нагороджувати орденом княгині Ольги жінок – громадянок України, а також громадянок іноземних держав за видатні особисті заслуги та особливі досягнення у громадсько-політичній діяльності, розвитку вітчизняної науки, національної культури та мистецтва, у галузі освіти та охорони здоров'я, вихованні дітей, просвітницькій та благодійній діяльності. «Сподіваємося, – говорилося далі у зверненні, – що встановлення такої державної нагороди має сприяти піднесенню ролі жінки в житті Української держави і засвідчить шанобливе ставлення суспільства до поважних заслуг українського жіноцтва у благородній справі зміцнення та розвою незалежної України, збереженні нашого славного родоводу, у справі утвердження національної свідомості та виховання нової генерації українського народу».

Різні за формою та емоційністю викладу, ці звернення в загальних рисах відображали суспільне уявлення про сферу застосування ордена, критерії відзначення ним і все більше переконували у думці про необхідність встановлення відзнаки з широким спектром функціонування. В окремих зверненнях навіть вносилися пропозиції про відзначення орденом конкретних кандидатур.

Отримавши «благословіння» громадської думки, у кінці квітня 1997 р. Відділ державних нагород приступив до розробки проекту ордена княгині Ольги, а також концепції майбутнього знаку ордена. Він мав би бути елегантним, як жіноча прикраса і, водночас, поважним, як державна нагорода. До реалізації цього задуму запросили молодого художника Олексу Руденка, який мав вже досвід розробки дизайну, ордена Богдана Хмельницького. Запропоноване ним бачення знаку ордена, який складався з банту і підвіски у вигляді овального медальйону, прикрашеного чотирма аметистами, було сприйнято позитивно.

До кінця квітня 1997 р. Відділом державних нагород підготовлено перший проект статуту ордена і погоджено з Міністерством України у справах сім'ї та молоді. Зважаючи на важливість питання про встановлення нової відзнаки, Відділ державних нагород запропонував його розглянути на засіданні, Комісії державних нагород, яку з лютого 1997 р. очолив новий Глава Адміністрації Президента України Євген Петрович Кушнар'єв. Вів активно підтримав цю пропозицію і дав доручення підготувати усі необхідні документи, а також ескіз знаку ордена для розгляду Комісією у середині червня 1997 р.

Обговорення Комісією питання про встановлення ордена княгині Ольги відбулося 18 червня під головуванням Є.П.Кушнар'єва. До участі у засіданні Комісії були запрошені працівники Відділу державних нагород, фахівці Інституту історії України НАН України, художник О.Руденко.

Основним доповідачем виступила С.Р.Станік. Вона зазначила, що «в історії середньовічної Європи X ст. помітне місце належить княгині Київській Ользі, яка посідала престол 945 по 962 рр. З її ім'ям пов'язані визначні події, що мали вагомий вплив на подальший розвиток давньоруської державності.

Ольга – дочка псковського посадника Гостомисла, дружина Київського князя Ігоря. У «Повісті временних літ» літописці характеризують Ольгу як мудру, енергійну, далекоглядну правительку.

Після смерті чоловіка князя Ігоря та придушення сепаратистського повстання древлян, Ольга бере правління в свої руки. Вона здійснює ряд державних реформ, які упорядкували процес збору данини, зміцнили вплив центральної княжої влади на місцях, поширили адміністративну і судову систему Київського князівства на всі підвладні йому землі племінних князів.

Важливим кроком у зміцненні міжнародного авторитету Київського князівства став візит Ольги у 957 р. до Константинополя – столиці могутньої Візантійської імперії. Уперше в історії глава Давньоруської держави йшов до Візантії не з військом, а на чолі мирного посольства. Руську княгиню з великими почестями прийняв імператор Костянтин Багрянородний. Ольгу охрестили патріарх та імператор у головному храмі християнського світу – величному Софійському соборі. Важливим результатом цієї місії стало укладення русько-візантійської угоди, яка зміцнила міжнародний авторитет Давньоруської держави.

В епоху, коли всі політичні протиріччя вирішувалися за допомогою війська, княгиня Ольга продемонструвала можливість боротьби за міжнародне визнання без застосування сили. У період її правління Київська Русь не воювала із жодною сусідньою державою.

Княгиня Ольга активно сприяла прилученню співвітчизників до християнської віри. Вона однією з перших правителів Давньоруської держави у 955 р. прийняла християнство. За роки її правління здійснюється розбудова Києва і він прикрашається новими спорудами, зокрема дерев'яною церквою святої Софії, княжим двором, оздобленим мармуром, червоним шифером і декоративною керамікою. Після досягнення повноліття сином Святославом Ольга передає йому управління державою, а себе присвячує вихованню у християнському дусі онуків. Померли княгиня у липні 969 р. Онук княгині Володимир переніс останки Ольги до Десятинної церкви Богородиці і поховав у кам'яному саркофазі. Церкву зруйновано під час татарської навали 1240 р. Гробниця княгині Ольги – високоху-

дожній витвір давньоруського мистецтва – зберігається нині у Софійському соборі.

Постать княгині Ольги стала хрестоматійною як уособлення жіноцтва, державної мудрості, миролюбності та оберегу сімейного вогнища. Одна з небагатьох жінок минулого вона здобула високе визнання нащадків – її прилучили до лику святих. Уже в першій половині XI ст. зображення Ольги з'явилося на іконах і фресках у Візантії та Київській Русі, у храмах і житлах багатьох людей».

У доповіді С.Р.Станік згадала і про той факт, що у 1911 р. за проектом видатного скульптора І.П.Кавалерідзе було відкрито пам'ятник княгині Ольги, який у 1919 р. знищено, а у роки незалежної України відновлено у 1996 р. і встановлено на Михайлівській площі Києва.

Закінчуючи виступ, С.М.Станік резюмувала, що встановлення відзнаки Президента України «Орден княгині Ольги» відповідало б ідеї вшанування жінок в розвитку Української держави, національним історичним традиціям та фалеристичній спадщині України.

Цю думку розвила член Комісії М.Ф.Дмитрієнко, яка безпосередньо брала участь у розробці дизайну ордена, консультувала, як фахівець з фалеристики, створення його еталону (у паперовому варіанті), сприяла здійсненню опису нагороди та інших супутніх документів. Вона нагадала, що образ давньоруської княгині Ольги виявився привабливим у заснуванні відзнак для вшанування жіноцтва. У 1907 р. з ініціативою про встановлення ордена на честь княгині Ольги в Росії виступило Православне товариство св. Ольги. Однак у 1915 р. замість ордена в царській Росії було засновано триступеневу відзнаку св. княгині Ольги. Нею передбачалось нагороджувати знатних жінок за заслуги «на різних поприщах государственного или общественно-го служения, а равно к подвигам и трудам их на пользу ближнего». В історії Росії відомо тільки одне нагородження відзнакою Св. Ольги – її удостоєна пані Панаєва, мати трьох загиблих на фронтах Першої світової війни синів. Ідея заснування «жі-

ночого ордена» на честь княгині Ольги активно розроблялась у короткий період існування Української Держави гетьмана П.Скоропадського у 1918 р.

Своє бачення майбутнього ордена доповів на засіданні Комісії художник О.В.Руденко. Кожний член Комісії міг ознайомитися з проектом відзнаки, вишукано оформленого на великих аркушах паперу. Згідно задуму розробника ескізу ордена його знак являв собою овальний медальйон, прикрашений чотирма аметистами, розташованими у вигляді рівнораменного хреста. У центрі знаку на білому емалевому тлі вміщувалося рельєфне зображення княгині. На думку членів Комісії, вдало було вирішено й оформлення зовнішньої частини медальйону, прикрашеного орнаментованою окайкою у давньоруському стилі. Стрічка до ордена пропонувалася бузкового кольору, що гармоніювала з кольорами аметистів. Ступені відзнаки розрізнялися металом виготовлення, а також горизонтальними смугами білого кольору на стрічках.

Обговорення концепції ордена було змістовним і предметним. За перехрестям думок, пропозицій, зауважень, цікавої інформації проглядало бажання членів Комісії детально з'ясувати усі обставини, щоб нова нагорода отримала громадське визнання і високий суспільний статус. В ході обговорення концепції нагороди у члена Комісії народного депутата України Б.І.Олійника виникло питання про вмотивованість встановлення відзнаки трьох ступенів, але академік НАН України (на той час віце-прем'єр-міністр України) І.Ф.Курас, голова Національної спілки художників України В.А.Чепелик, доктор юридичних наук, завідувач відділу Інституту держави і права НАН України В.Ф.Сіренко аргументовано переконували присутніх щодо необхідності встановлення саме багатоступенєвої нагороди, що свідчило про розвиток існуючої системи нагород України, побудованої за багатоступенєвим принципом. Член Комісії народний депутат України, доктор історичних наук О.М.Стоян вніс пропозицію щодо «пошуку» можливої іншої жіночої постаті в історії України, на честь якої можна

було б назвати орден. На це інший член Комісії, народний депутат М.В.Косів зауважив, що до для того, щоб піднятися до рівня визнання княгині Ольги деяким сучасним чоловікам-політикам України треба стільки зробити для зміцнення держави, скільки було зроблено нею.

Не обминули увагою і відому кінострічку «Легенда про княгиню Ольгу», створену на кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка у 1983 р. (режисер-постановник Ю.Г.Ілленко, оператор В.О.Калюта). Ця кінокартина отримала почесний приз Всесоюзного кінофестивалю 1984 р. і диплом за кращу операторську роботу. За час демонстрації її переглянуло понад 11 млн. глядачів. Образ княгині Ольги у кінострічці ніби виписаний з різних точок сприйняття її далекими нащадками. То вона владна володарка, що готова жорстоко помститися за нанесені кривди, то просто жінка, яка тяжко пережила втрату чоловіка і готова до останнього захищати свого сина, свою землю, свою державу. Як і у кінострічці, так і на засіданні Комісії, постать Ольги ніби висвічували рентгенівським променям власного сприйняття її діянь з позицій сьогодення. При всьому розмаїтті думок і оцінок визначальним мотивом обговорення на Комісії став висновок про те, що орден на честь княгині Ольги відповідає ідеї розвитку української державності, вдосконаленню системи нагород і є історично обґрунтованим з точки зору національної фалеристичної спадщини.

Прийняте одногосно рішенням Комісії було підтримано пропозицію Міністерства України у справах сім'ї та молоді затверджено проект відзнаки Президента України «Орден княгині Ольги» I, II і III ступеня, виконаний художником О.Руденком. Відділу державних нагород доручено підготувати проект указу Президента України про встановлення відповідної відзнаки.

Хоча перший проект статуту ордена княгині Ольги було підготовлено в кінці квітня, остаточна його редакція стала можливою тільки через місяць після прийнятого Комісією рішення. Це пов'язане з тим, що у описі знака ордена, як складової части-

ни статуту, мали бути визначені розміри основних деталей знаку. Тож текстовий опис робився з «живого» знаку ордена. На малюнку все виглядало чудово. Коли спеціалісти Київського ювелірного заводу приступили до розробки креслень деталей знаку ордена, виявилось, що завдання з точки зору технології виготовлення, буде непростим.

Знак ордена княгині Ольги, можливо єдиний серед нагород України, який має надзвичайну складну конструкцію. Він складається з 26 деталей: профілю, обрамлення медальйону, накладного рельєфного зображення княгині, власне медальйону, чотирьох аметистів і чотирьох оправ під них, запобіжника, бунта, трубки, накладної пластинки на лицьовій стороні колодки, банта-стрічки, 8 штифтів, застібки-прижиму. Загальна маса знаку ордена для III ступеня – 35 г, II і I ступеня – 37 г. Маса одного аметисту – 0,22 г.

Перші знаки орденів мали особливості. Зокрема, аметисти вміщувалися у оправу, яку спеціалісти-ювеліри називають «глухим кастом». Окрім того, самі аметисти не були огранені. Стрічку до ордена у стислі строки виготовляла Київська стрічкоткацька фабрика, проте в бузковий колір «не попали» і він вийшов трошки з рожевим відтінком. Надалі ці деталі вдосконалені, але перші знаки, навіть і з цими незначними вадами, здавалися шедевром ювелірного мистецтва.

Проектом статуту ордена передбачався широкий спектр чинників відзначення, що мали охоплювати усі аспекти діяльності жінки в українському суспільстві. Відзнаку встановлено для нагородження жінок за визначні особисті заслуги в державній, виробничій, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності, вихованні дітей у сім'ї. Останнім підкреслювалася важливість зміцнення і підвищення статусу сім'ї в Україні, що відповідало напрямам державної сімейної політики.

Механізм функціонування ордену княгині Ольги, попри схожість з іншими, встановленими до того часу президентськими відзнаками, все ж мав певні особливості. У концепцію ордена

закладена можливість відзначення іноземних громадян вищими ступенями ордену залежно від їх заслуг або соціального рангу. Щодо громадян України, то нагородження ним передбачалося послідовно з нижчого III ступеня, що робило цей орден спорідненим з орденом князя Ярослава Мудрого, який виконував функцію головної міжнародної нагороди України. Не передбачалося нагородження орденом княгині Ольги посмертно. Але головною особливістю ордену було те, що ним могли бути відзначені тільки жінки. Виходячи з цієї особливості, яка звужувала параметри відзначення за статевою ознакою, орден княгині Ольги посів у таблиці нагород України останнє місце після ордену «За мужність».

Указ про встановлення президентської відзнаки «Орден княгині Ольги» було підписано Президентом України 15 серпня 1997 р. Перше вручення його передбачалося на час святкування 6-ї річниці незалежності України.

Однак, повідомлення про встановлення «жіночого» ордену викликало такий широкий резонанс і стільки звернень до Президента України, що перший указ про відзначення орденом княгині Ольги III ступеня було підписано Главою держави вже 18 серпня 1997 р. Серед перших нагороджених було 8 жінок: Астахова Валентина Іларіонівна – ректор Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія», доктор історичних наук, професор; Драч Марія Михайлівна – голова міжнародної організації «Жіноча громада», м. Київ; Лук'янова Олена Михайлівна – директор Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України, доктор медичних наук, академік НАН України та АМН України; Матвієнко Ніна Митрофанівна – солістка Державного ансамблю солістів «Київська камерата», народна артистка України; Орлик Марія Іванівна – голова Спілки жінок України, м. Київ; Пашко Атена-Святомира Василівна – голова громадської організації Союз українок, м. Київ; Пінтусевич Жанна Юріївна – чемпіон та срібна призерка чемпіонату світу з легкої атлетики 1997 р.; Слободенюк Любов Валентинівна – багатодітна матір, вихователька дитячо-

го будинку сімейного типу села Водорії Брусилівського району Житомирської області. Вручення цих перших відзнак відбувалося у Маріїнському палаці 22 серпня 1997 р.

21 серпня відбулося й перше нагородження орденом громадянки іноземної держави. За визначний особистий внесок у розвиток жіночого руху було відзначено Ткаченко Ольгу Миколаївну – голову Української скаутської організації «Пласт», члена організації «Матері проти атому», громадянку Федеративної Республіки Німеччина.

Загалом до кінця 1997 р. орденом княгині Ольги III ступеня було відзначено 18 осіб. Серед них такі відомі жінки України як дворазова чемпіонка світу з гандболу З.М.Турчина, генеральний директор акціонерного товариства «Хутрофірма «Тисмениця» М.П.Волосовська, художниця з Хмельницької області Н.С.Косарева; начальник слідчої частини управління МВС України у Чернігівській області Г.М.Львова, голова Асоціації жіночих організацій Одеської області О.В.Цуницька, багатодітна матір, оператор машинного доїння корів колективного сільськогосподарського підприємства «Перемога» Карлівського району Полтавської області Г.С.Бровар.

У 1998 р. орденом княгині Ольги III ступеня відзначено 72 жінок. Цієї нагороди удостоєно ініціатора запровадження відзнаки, на той час вже Міністра юстиції України С.Р.Станік колишнього Голову Президії Верховної Ради УРСР, почесного президента Національного фонду соціального захисту матерів і дітей «Україна – дітям» В.С.Шевченко, голову Національної ради жінок України І.Є.Голубеву, народного депутата України В.А.Гошовську, одного з провідних дослідників української геральдики та фалеристики, доктора історичних наук, завідувачку відділу спецдисциплін Інституту історії України НАН України, професора М.Ф.Дмитрієнко, голову товариства українців в Литовській Республіці Л.С.Жильцову, народну артистку України Р.О.Кириченко, голову Спілки жінок України Г.М.Менжерес, народну артистку України солістку Національної опери України М.Ю.Стеф'юк.

За 1999 відбулося 105 відзначень орденом княгині Ольги III ступеня. Напередодні святкування Міжнародного жіночого дня – 8 Березня (4 березня) першим орденом II ступеня було відзначено відому співачку, народну артистку України Р.О.Кириченко. Серед відомих представниць України орденом княгині Ольги III ступеня нагороджено голову Державного комітету у справах сім'ї та молоді України В.І.Довженко, народну артистку України, співачку С.М.Євдокименко-Ротару, дворазову чемпіонку світу з плавання Я.О.Клочкову, композитора Л.В.Дячко, генерального директора телекомпанії «Гравіс» О.Г.Таукач, народну артистку Російської Федерації, співачку В.В.Толкунову, вірменську поетесу С.Б.Капутікян.

2000 р. орденом княгині Ольги III ступеня нагороджено 70 жінок. Орденом II ступеня відзначено бронзову призерку зі стрибків у воду XXVII-х літніх Олімпійських ігор у Сіднеї О.Г.Жупіну, голову Спілок жінок України М.А.Орлик. Серед нагороджених орденом III ступеня призерки Олімпійських ігор Н.А.Бурдейна, О.І.Говорова, О.І.Пахольчик, К.В.Сердюк, Г.В.Сорокіна, Р.О.Таран, О.М.Цигульова, І.В.Янович, народний депутат України Я.Й.Стецько, директор української середньої школи у місті Ризі Л.О.Кравченко, співачка Н.П.Шестак. Зважаючи на феноменальні досягнення Національної збірної України з водних видів спорту на XXVII-х літніх Олімпійських іграх у Сіднеї дворазова чемпіонка та срібна призерка ігор Яна Олександрівна Клочкова 6 жовтня 2000 р. була нагороджена найвищим ступенем ордену княгині Ольги.

93 відомі жінки України було відзначено орденом княгині Ольги у 2001 р. Серед них майстер художнього килимарства із смт Решетилівки Полтавської області Н.Н.Бабенко; двічі Герой Соціалістичної Праці Г.Є.Буркацька; солістка Національної опери України С.А.Добронравова; народна артистка України, солістка Одеської обласної філармонії Л.М.Довгань; директор пансіонату імені Івана Франка у місті Торонто (Канада) Є.М.Пастернак; голова національно-культурної автономії укра-

інців Тюменської області Російської Федерації Л.В.Вишнеvsька. А «повним бантом» орден, тобто нагородженого 3-а ступеннями орден, вперше удостоєна 3 березня 2001 р. народна артистка України Р.О.Кириченко.

У 2002 р. орден княгині Ольги виконав і роль першої нагороди для відзначення жінок на міжнародному рівні. Серед них громадяни Російської Федерації, Китайської Народної Республіки, а дружина Президента Федеративної Республіки Бразилія Рут Кохеа Лейті Кардоза була нагороджена орденом княгині Ольги I ступеня (15.01.2002 р.).

Усього за той рік орденом III ступеня було відзначено 139 жінок, а II ступеня – 3 особи. Серед них директор видавництва «Либідь» О.О.Бойко; гандболістка, дворазова олімпійська чемпіонка та бронзова призерка Олімпійських ігор З.М.Турчина; народна артистка СРСР та України А.М.Роговцева; народна артистка України, кіноактриса М.В.Криницина; багатодітна матір з Донецька Г.П.Кулакова; неперевершена чемпіонка зі спортивної гімнастики, яка завоювала 18 олімпійських нагород, у тому числі 9 золотих, випускниця Київського інституту фізичної культури Л.С.Латиніна.

У 2003 р. орденом княгині Ольги III ступеня відзначено 146 кращих представниць України, II ступеня – 9 жінок, I ступеня – 2 жінки. Найвищим ступенем нагороди відзначено дружину Сержа Лифаря Інгу Лізу Алефельдт-Лорвік, громадянку Королівства Данія за значний особистий внесок у популяризацію в світі культурно-мистецької спадщини України, активну благодійницьку діяльність, а також солістку опери Національного академічного театру опери та балету України М.Ю.Стеф'юк. Значну групу наших співвітчизниць було нагороджено з нагоди Міжнародного жіночого дня – 8 Березня, а також за активну участь у підготовку, проведення та оброблення результатів першого Всеукраїнського перепису населення,

Орден княгині Ольги зайняв гідне місце в системі державних нагород України. Відомим жінкам України, нагородженим ним,

від імені Президента України з нагоди Міжнародного жіночого дня надсилаються телеграми-вітання, а в Київській мерії проводяться урочистості, на які запрошуються усі киянки, які відзначені цією нагородою. І абсолютно немає значення, хто серед них займає яку посаду – відомі політики, або прості трудівниці підприємств міста. І, можливо, головне не у відзначенні орденом, а у тому, що вони за своїм державним статусом мають єдину спільну визначну відзнаку – вони жінки, громадянки України, її гордість і слава.

1. См.: Сборник законодательных актов о государственных наградах СССР. – М., 1987. – С. 34–35, 85–86, 122–123.

2. За даними збірників статистичних даних про нагородження трудящих і колективів Української РСР орденами і медалями СРСР та державними нагородами Української РСР у 1986 та 1990 рр. //Для службового користування. / Президія, Секретаріат Верховної Ради Української РСР. Відділ нагород.

3. Див.: Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) // Україна крізь віки. – К.: Видавничий дім «Альтернативи, 2000. – Т. 14. – С. 212–214.

Victor Buzalo

THE ORDER OF PRINCESS OLGA

The author, the direct participant of the process of establishing of the Order of princess Olga, for the first time in domestic faleristics (awards studies), covers a history of establishing and introducing into Ukrainian award system an order for paying tribute to Ukrainian women.